

ÁO DÀI PHỤ NỮ VIỆT NAM

biểu tượng di sản văn hóa phi vật thể

✎ ĐẶNG KIM THOÀ

Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam

1. KHÁI NIỆM VĂN HÓA VẬT THỂ VÀ PHI VẬT THỂ

a. Biểu tượng văn hóa vật thể, phi vật thể của áo dài Việt Nam

Khái niệm văn hóa vật thể là sản phẩm cụ thể hữu hình có linh, con người nhận biết bằng cảm xúc qua các giác quan để nhận biết một hiện tượng như phong cảnh thiên nhiên, ngôi chùa, nhà ở, vật dụng, áo dài người phụ nữ mặc làm đẹp trong đời sống văn hóa, xã hội. Văn hóa vật thể còn là những giá trị do con người sáng tạo ra trong quá trình lao động, xây dựng đất nước, bảo vệ quê hương tồn tại cùng lịch sử văn hóa của dân tộc, còn văn hóa phi vật thể đã chuyển đổi sang trạng thái sở hữu đời sống tinh thần của con người, là khái niệm văn hóa phi vật thể.

Vì thế, khái niệm di sản văn hóa phi vật thể theo quy định của Unesco năm 1972 và Công ước quốc tế năm 2003 công nhận cá nhân, cộng đồng là những người thể hiện biểu tượng cấu thành di sản văn hóa phi vật thể của con người do họ biểu hiện để xác định giá trị của chính nó. Nghĩa là di sản văn hóa phi vật thể thuộc về cá nhân, cộng đồng, hay một nhóm người tạo ra trong đời sống tinh thần như áo dài là một biểu tượng văn hóa tinh thần làm đẹp của người phụ nữ, đó là giá trị thẩm mỹ mang tính dân tộc của người Việt Nam. Cái gọi là di sản văn hóa phi vật thể như chiếc áo dài của phụ nữ Việt Nam biểu hiện văn hóa vật chất, văn hóa vật thể là cái cụ thể nhìn thấy màu sắc và sờ thấy bằng cảm giác, còn cái áo dài khi chuyển sang trạng thái là di sản văn hóa phi vật thể nó được lưu giữ trong trí nhớ của cá nhân, một nhóm người hay cả cộng đồng công

nhận, chỉ có họ mới hiểu rõ các giá trị một di sản văn hóa mang cái đẹp tinh thần mỹ học của con người.

Văn hóa phi vật thể là những hiện vật chuyển sang trạng thái tinh thần trong hoạt động của con người như chiếc áo dài có lịch sử văn hóa ra đời, tồn tại trong trí nhớ của người đời được kể lại bằng chữ viết hoặc truyền bằng miệng về một lối sống mang một nét đẹp trong sinh hoạt của người phụ nữ Việt Nam từ ngày xưa đến hôm nay. Áo dài phụ nữ Việt Nam trong quá trình phát triển đã mang một giá trị văn hóa, lịch sử thời trang dân tộc, vì thế nó đã trở thành biểu tượng tinh thần lịch sử của từng thời đại, nói lên vẻ đẹp của người phụ nữ Việt Nam dân tộc và đương đại. Đó là một biểu tượng văn hóa áo dài nổi bật những giá trị về vẻ đẹp của người phụ nữ, có ý nghĩa lịch sử văn hiến Việt Nam.

b. Biểu tượng tinh thần lịch sử áo dài phụ nữ Việt Nam

Nguồn gốc lịch sử áo dài Việt Nam có nhiều ý kiến của các nhà nghiên cứu cho rằng, nó ra đời vào năm 40-43 sau Công nguyên, do nữ tướng Hai Bà Trưng mặc làm quốc phục, xuất hiện trước ba quân, đến thời nhà Nguyễn vào năm 1744^[2] nó trở thành quy định và phổ cập trong giới hoàng cung của triều đình phong kiến Việt Nam.

Áo dài là một biểu hiện văn hóa vật thể tồn tại lâu đời trong đời sống sinh hoạt của người phụ nữ Việt Nam. Theo các nhà nghiên cứu thời trang cho rằng, nó xuất hiện vào năm 1744, do vua nhà Nguyễn ban hành trong cung vua để các nữ mặc, nhằm phân biệt với người ngoài hoàng cung và

Diễn đàn

VĂN NGHỆ VIỆT NAM

Áo dài cổ đầu tiên - Ảnh từ Source:ell.vn

nhân dân lao động. Áo dài đã biến đổi theo các kiểu dáng sau:

Áo dài Giao lãnh, loại áo tứ thân, thân áo dài đến gót chân, cổ chéo giống áo tứ thân của phụ nữ xưa thường mặc, gọi là áo tứ thân mang ý nghĩa biểu trưng như tượng trưng cho cha mẹ sinh thành của mỗi bên.

Tiếp theo là áo dài Lemur, áo cải cách từ áo ngũ thân vào năm 1939. Áo có hai vạt trước và sau, khuy áo mở ở hai bên sườn, muốn đổi mới để làm đẹp giới nữ, nhưng không tồn tại lâu. Vào năm 1960 ra đời áo Raglan, bó sát người, làm đẹp hơn vì hai tà áo nối với nhau bằng nút bấm bên hông, loại áo dài này đã phổ biến khắp cả nước. Tại Hà Nội sau năm 1954 đã ổn định hệ áo dài Hà Nội cổ điển, ít thay đổi kiểu dáng. Đến năm 1968 ở Sài Gòn rộ lên trào lưu áo dài Trần Lệ Xuân, đặc điểm trào lưu áo dài này là cải cách thay cổ đứng bằng cổ thuyền để mặc đi chơi, nó khoe một phần cơ thể cho hấp dẫn của người phụ nữ gần với văn hóa Mỹ và châu Âu, nhưng loại áo dài này không tồn tại lâu.

Áo dài truyền thống ngày nay

Từ năm 1970 đến nay, áo dài của phụ nữ đã định hình về kiểu dáng qua nhiều thập kỷ phát triển, cải cách kiểu dáng áo dài từ dân dã đến cổ điển, hiện đại, đương đại đã mang đến một biểu tượng văn hóa Việt Nam trong thời trang phụ nữ. Áo dài đã hình thành lịch sử tồn tại, phát triển áo dài thời trang phụ nữ Việt Nam qua các thời đại được nhân dân cả nước giữ gìn, bảo vệ vẻ đẹp trang nhã thành một biểu tượng văn hóa, nghệ thuật thời trang gây tiếng vang trên thế giới mang biểu trưng nét đẹp văn hóa con người Việt Nam trong thời đại mới. Những giá trị văn hóa tinh thần của áo dài phụ nữ Việt Nam đã tỏa sáng trên toàn cầu, mang ý nghĩa nhân cách văn hóa phụ nữ Việt Nam. Dưới đây là đôi nét về giá trị biểu tượng văn hóa áo dài Việt Nam lan tỏa trong cộng đồng dân tộc và trên các châu lục.

2. GIÁ TRỊ BIỂU TƯỢNG VĂN HÓA TINH THẦN ÁO DÀI PHỤ NỮ VIỆT NAM

Áo dài Việt Nam có một giá trị lịch sử mà theo các nhà nghiên cứu thì nó đã xuất hiện sau Công nguyên vào năm 40-43, do nữ tướng Hai Bà Trưng

mặc trước ba quân, tới nay đã có lịch sử gần hai ngàn năm. Vì sự lưu truyền, phát triển bền vững của áo dài phụ nữ Việt Nam, nó đã để lại các giá trị văn hóa, lịch sử cái đẹp thời trang của cả dân tộc.

Áo dài đã cải cách để tiến hóa theo lịch sử văn hóa dân tộc, nó tồn tại cùng các giá trị văn hóa tinh thần của từng thời đại mang đặc trưng biểu tượng cái đẹp của người phụ nữ Việt Nam. Nét đẹp văn hóa áo dài đã trở thành biểu tượng văn hóa lịch sử dân tộc của từng thời đại, khi người phụ nữ mặc vào là mang bản sắc con người văn hóa Việt Nam, nó khác biệt với các dân tộc khác trên hành tinh. Áo dài đã trở thành biểu tượng văn hóa của từng thời đại mà mỗi thời đại là một giá trị văn hóa tinh thần dân tộc đã tồn tại trong lịch sử thời trang phụ nữ Việt Nam. Giá trị văn hóa thời đại ấy biểu hiện ngay từ ngày đầu dựng nước, giữ nước dành độc lập dân tộc, đầu tiên là áo dài dân dã ba thân, do người Việt sáng tạo ra kiểu dáng áo dài của phụ nữ Việt Nam dân dã đồng quê¹¹.

Áo dài theo một số nhà nghiên cứu nêu ra, là loại áo cấu trúc ba thân, áo dài kín đáo mang tinh thần dã văn hóa nông nghiệp của người Việt Nam, hiện tượng Bà Trưng mặc áo dài ra trận đã biểu hiện tinh thiêng liêng linh khí tinh thần độc lập được bà mặc áo trong một sự kiện lịch sử trọng đại, nó mang hào khí anh linh của người nữ anh hùng dân tộc quyết tâm giết giặc bảo vệ đất nước. Từ đó đến nay áo dài đã tồn tại là một truyền thống lịch sử người phụ nữ chỉ mặc áo dài trong những sự kiện như hội hè, nghi lễ và sự thiêng liêng của một đời người, là áo cưới của người phụ nữ mặc khi bước sang ngã rẽ một cuộc sống mới. Sau này khi kinh tế phát triển áo dài phổ cập sâu rộng trong đời sống của người phụ nữ Việt Nam, áo dài đã chiếm lĩnh mọi người, tồn tại, phát triển cùng mọi thế hệ nữ giới. Áo dài dù đã phổ biến toàn dân mang tinh thần đại chúng hóa, thì ý nghĩa sự kiện mặc áo dài vẫn không thay đổi, đó là áo dài mặc trong những sự kiện như:

Áo dài cho các cháu mẫu giáo mặc ngày khai trường.

Áo dài để nữ sinh mặc ngày đầu đến lớp.

Áo dài sinh viên mặc ngày tựu trường.

Áo dài thiếu nữ mặc đi dạ hội, hội hè, mừng ngày lễ của đất nước, hội nghị, mít tinh...

Áo dài thiếu nữ bước vào ngã rẽ cuộc đời là áo cưới.

Áo dài để các bà, các chị đi ăn hỏi, dự đám cưới con cháu v.v....

Áo dài đã trở thành nét sinh hoạt văn hóa về cái đẹp của phái nữ từ các cháu nhi đồng đến bà lão, đây là các giá trị văn hóa biểu trưng của áo dài Việt Nam mà ít loại hình văn hóa vật thể nào so sánh được khi đã chuyển sang loại cấu trúc di sản văn hóa tinh thần mang nét đẹp biểu tượng văn hóa nghệ thuật thời trang của cả dân tộc, thống nhất và phát triển trên mọi miền đất nước.

Một giá trị văn hóa biểu trưng đặc biệt ẩn tượng, sâu sắc áo dài Việt Nam đã in đậm vào thơ ca, nhạc họa. Phần thơ ca là những bài thơ vịnh áo dài mang nét đẹp tinh khiết của thơ và họa về người phụ nữ qua bài *Mộng dưới hoa* của nhà thơ Đinh Hùng, nhạc sĩ Phạm Đình Chương: "Áo bay mở khép niềm tâm sự, hò hẹn lâu rồi - em nói đi"...

Nhà thơ Huy Cận - bài *Học sinh*: "Một hôm trận gió tinh yêu lại, đứng ngắm trông vờn áo tiểu thư"...

Vũ Thành - bài Mùa kỷ niệm: "Áo dài bay ngợp ngợp cả khung trời"...

Nhà thơ Nguyễn Bình bài *Bông Cỏ May*: "Hồn anh như bông cỏ may, một chiều cả gió bám đầy áo em"...

Bài hát *Đôi bờ* - thơ Quang Dũng: "Em đi áo mỏng buông hờn túi, dòng lệ thơ ngây có dạt dào"...

Nhạc Phạm Duy - *Quê Nghèo*: "Nằm mơ, mơ thấy trăm họ tốt tươi, mơ thấy bên lề cuộc đời, áo dài đùa trong nắng cười"...

Nhạc Trịnh Công Sơn, bài hát *Em còn nhớ hay em đã quên*: "Nhớ Sài Gòn những chiều ngợp gió, lá hát như mưa suốt con đường đi, có mặt đường vàng hoa như gắm, có không gian màu áo bay lên"...

và bài hát *Một thoáng quê hương* của Thanh Tùng, lời ca là toàn bộ biểu tượng văn hóa áo dài Việt Nam như sau:

"Tà áo em bay bay bay bay trong gió nhẹ nhàng
Tà áo em bay bay bay bay trên phố dịu dàng
Áo bay trên đường như mây xuống phố
Áo tung sân trường tựa cánh chim cầu

Đẹp biết bao quê hương cho ta chiếc áo nhiệm màu

Dù ở đâu Paris, Luân Đôn hay ở những miền xa
Thoáng thấy áo dài bay trên đường phố
Sẽ thấy tâm hồn quê hương ở đó em ơi"...

Diễn đàn

VĂN NGHỆ VIỆT NAM

Biểu tượng áo dài đã đi vào mọi cảm xúc mang tâm hồn của người phụ nữ khi mặc áo dài là biểu trưng của tình quê hương, văn hóa vùng, miền, là tiếng nói trái tim tình yêu đất nước. Áo dài mô tả trong bài hát của Thanh Tùng và Từ Huy là cảm xúc biểu tượng về con người Việt Nam, sức sống văn hóa tinh thần Việt Nam rực sáng trên các châu lục, đó là tiếng hát về tà áo dài, không bao giờ mất vẻ đẹp áo dài phụ nữ Việt Nam kiêu hãnh cùng thời đại Hồ Chí Minh. Vì những giá trị vĩnh cửu của áo dài phụ nữ Việt Nam, vì thế cần có giải pháp bảo tồn, phát triển trong cuộc sống con người, xã hội đương đại. Sau đây là mấy giải pháp về bảo tồn, phát triển áo dài trong thời đại mới.

3. BẢO TỒN GIÁ TRỊ VĂN HÓA ÁO DÀI PHỤ NỮ VIỆT NAM TRONG XÃ HỘI ĐƯƠNG ĐẠI

Áo dài phụ nữ Việt Nam đã có đời sống và sức sống văn hóa vô cùng mãnh liệt được ghi nhận bằng cảm xúc qua lịch sử văn hóa Việt Nam còn ghi sâu vào thơ ca, nhạc, họa... không gì có thể so sánh nổi sức mạnh tinh thần của biểu tượng văn hóa áo dài phụ nữ Việt Nam. Áo dài đã tồn tại bằng hiện hữu lịch sử đời sống văn hóa vật chất làm đẹp dáng điệu người phụ nữ, đi vào đời sống văn hóa tinh thần không thể kể hết những áng thơ ca, nhạc, họa... mô tả lưu giữ về áo dài của người phụ nữ Việt Nam trong trái tim các nghệ sĩ sáng tạo nghệ thuật và trong cảm xúc tiếp nhận của nhân dân về giá trị áo dài phụ nữ Việt Nam.

Áo dài đã trở thành biểu tượng văn hóa, lịch sử, nếp sống của người phụ nữ nói riêng và của cả dân tộc Việt Nam. Áo dài đã trở thành biểu tượng văn hóa dân tộc, mà trên tất cả là sức sống bay

xa, vươn cao chinh phục bạn bè phụ nữ quốc tế đến Việt Nam mua áo dài làm quà kỷ niệm, mặc áo dài kiêu hãnh là người Việt Nam, điều mà hàng ngàn năm lịch sử chưa làm nên kỳ tích vinh quang giá trị cái đẹp áo dài của người phụ nữ, thì hôm nay đã nổi bật trên diễn đàn văn hóa thời trang của nhân loại thể hiện trên nhiều sân diễn về sự hâm mộ thân thương của áo dài thiếu nữ Việt Nam đương đại. Vì những giá trị văn hóa áo dài Việt Nam cần bảo tồn, phát triển trong đời sống của thế hệ trẻ, đó là một cuộc đổi mới nhận thức về áo dài phụ nữ Việt Nam mang tinh thần biểu tượng văn hóa Việt, nên giải pháp giữ gìn vốn quý dân tộc truyền thống là:

Lập hồ sơ bảo tồn lịch sử phát triển áo dài phụ nữ Việt Nam.

Sưu tầm, nghiên cứu các trào lưu kiểu dáng áo dài qua các thời kỳ lịch sử văn hóa Việt Nam.

Đẩy mạnh công tác nghiên cứu áo dài, tuyên truyền về đẹp áo dài để phụ nữ làm đẹp trong văn hóa giao tiếp cộng đồng.

Bảo tồn, phát triển áo dài là bảo tồn bản sắc văn hóa lối sống của phụ nữ Việt Nam trong thời đại mới. Mặc áo dài là một nét đẹp văn hóa, làm cho giá trị lời nói của phái nữ văn minh lịch thiệp. Mặc áo dài đúng cách, đúng hoàn cảnh sự kiện, là nêu cao nhận thức mặc áo dài để tôn vinh văn hóa con người Việt Nam trong giao lưu, hội nhập, toàn cầu hóa.

KẾT LUẬN

Áo dài phụ nữ đã trường tồn cùng lịch sử dựng nước và giữ nước của toàn dân tộc, là biểu tượng văn hóa phi vật thể về cái đẹp thời trang phụ nữ Việt Nam. Áo dài đã phát triển hàng ngàn năm lịch sử, nó trở thành một phần lối sống thời trang của phụ nữ qua mọi thời đại mang biểu tượng văn hóa dân tộc. Áo dài là một nét văn minh của người phụ nữ Việt Nam trong thời kỳ hội nhập, toàn cầu hóa. Vì vậy, áo dài là hình ảnh bất tử về cái đẹp văn hóa tinh thần của người phụ nữ Việt Nam mang tinh thần truyền thống, đương đại trong thời đại mới.

Đ.K.T

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Bí mật về nguồn gốc áo dài Việt Nam* - Salynguyen.vn-ngày 14/12/2019.
2. *Lịch sử phát triển áo dài Việt Nam*, ldesign.vn, ngày 28/6/2018

Nữ sinh trường Đồng Khánh (Huế)
trong trang phục áo dài thời trước năm 1945